

تاریخچه آموزش و برنامه‌های درسی هنر در ایران (قسمت اول)

● خدیجه بختیاری* ● جمیله السادات حسینی روح‌الامینی**

اشاره

مرور تاریخی بر روند آموزش هنر در مدارس ایران که خود بخشی از تاریخچه آموزش‌های فنی و حرفه‌ای در کشور است موضوع این مقاله خواهد بود. بخش دیگری از آموزش‌های فنی و حرفه‌ای وزارت آموزش و پرورش قبل از تغییر نظام آموزشی، آموزش خدمات بود. این بخش شامل مدارس بازرگانی و همچنین هنرستان‌ها و آموزشگاه‌های حرفه‌ای دختران می‌شد (مرجانی ۱۳۷۰، ص ۲۶۵). سیر تحول آموزش و برنامه‌های هنر از زمان تأسیس اولین مدرسه هنر در ایران تغییرات زیادی داشته است. در این مختصر سعی شده است به موفقیت‌ها و ناکامی‌ها در تأسیس مدرسه صنایع مستظرفه، مدارس موسیقی، هنرستان هنرپیشگی، هنرستان دختران، ایجاد رشته‌های جدید هنری مانند پویانمایی، جداول دروس گروه هنر و نیز تغییرات در برنامه‌های درسی هنرستان بانوان، هنرستان‌های هنرهای زیبا، اهداف، محتوا، طول دوره، ساعات درس و عناوین رشته‌های زمینه هنر پرداخته شود.

این مقاله با استناد به «صورت مذاکرات» و «مصوبات» شورای عالی معارف / فرهنگ و آموزش و پرورش تهیه شده که اصلی‌ترین مرجع اطلاعات برنامه‌های درسی، جداول دروس و مواد درسی در این جستار است. گرچه این نوشتار مرور تاریخی برخی از رشته‌های هنر و محدود به چند بازه زمانی و تاریخی است، اما امید می‌رود که برای علاقه‌مندان به آموزش هنر در ایران، تصویر ارزشمندی ارائه دهد. (لازم به ذکر است این نوشتار به دلیل طرح مطالب گسترده و حجم صفحات آن، در دو بخش و در دو شماره در نشریه دارالفنون به چاپ خواهد رسید. در بخش نخست تاریخچه آموزش هنر را با مطالعه برخی از رشته‌های هنری مورد بررسی قرار خواهیم داد. این روند را در بخش دوم با هنرستان‌های هنرهای زیبا و ایجاد و حذف برخی دیگر از رشته‌های تحصیلی در زمینه هنر ادامه خواهیم داد).

* دانشجوی دکتری پژوهش هنر Kh.bakhtiary94@gmail.com
** کارشناس ارشد مدیریت آموزشی Roholamini_jamile@gmail.com

مقدمه

پس از حدود یک سده از تعلیم هنر نقاشی و عکاسی و موسیقی در مدرسه دارالفنون (۱۲۶۸ ه. ق) که هم‌زمان با سایر علوم و فنون تدریس می‌شد، نخستین مدرسه‌ای که در آن به‌طور مشخص موضوعات هنری و حرف مرتبط با آن تعلیم داده می‌شد در سال ۱۳۲۹ ق. در تهران و با عنوان «مدرسه صنایع مستظرفه» شروع به کار کرد. می‌توان شروع کار این مدرسه را در واقع آغاز آموزش حرفه‌ای هنر در مدارس ایران دانست. پس از تهران، از پیشگامان تأسیس این‌گونه مدارس تبریز و اصفهان بوده‌اند. در مدرسه صنایع مستظرفه شیوه آموزش علمی - عملی از ابتدا مورد توجه بود، اگرچه عناوین رشته‌ها و طول دوره تحصیلی در طی سالیان، تغییرات بسیار داشته است. براساس آیین‌نامه و اساس‌نامه‌های موجود، مدارس یادشده و مدارس شبیه به آن در زمان‌های مختلف به شیوه‌های متفاوتی و تحت سرپرستی وزارتخانه‌های «معارف»، «فرهنگ»، «فرهنگ و پیشه»، «آموزش و پرورش»، «فرهنگ و هنر» و «فرهنگ و ارشاد اسلامی» و... اداره شده‌اند.

از آنجایی که موضوع این پژوهش درباره آموزش رسمی هنر در هنرستان‌های آموزش و پرورش است، لذا تمرکز اصلی بر این نوع از مدارس بوده و در کنار آن به آموزش هنر در سایر دستگاه‌های دولتی نیز اشاره خواهد شد.

مدرسه صنایع مستظرفه

مدرسه صنایع مستظرفه در سال ۱۳۲۹ ق. (۱۲۸۹ ش) به ریاست کمال‌الملک، نقاش معروف ایرانی، در تهران دایر شد. کمال‌الملک با زحمت بسیار و با وجود تعداد محدودی معلم، مدرسه صنایع مستظرفه را تأسیس کرد. در این مدرسه شاگردان فراوانی به فراگیری نقاشی پرداختند و همگی آن‌ها رایگان تحصیل می‌کردند. همچنین همه‌گونه وسایل و لوازم نقاشی رایگان به شاگردان داده می‌شد و خود کمال‌الملک، که هنرمندی بلندطبع و سخی بود، قسمتی از حقوق خود را به شاگردان بی‌بضاعت اختصاص داده بود تا بتوانند به تحصیل هنر خود ادامه دهند. وی در این مدرسه، که در نوع خود تا آن زمان در ایران بی‌سابقه بود به رشته نقاشی اکتفا نکرد و بعدها فنون مجسمه سازی، منبت‌کاری، موزاییک‌سازی و قالی‌بافی را نیز به رشته‌های مدرسه اضافه کرد. مدرسه به تدریج مورد توجه همه، خصوصاً درباریان واقع شد. کمال‌الملک در این مدرسه شاگردان بسیاری - که همه از هنرمندان معروف شدند - تربیت کرد. سرانجام این مدرسه بعد از ۲۰ سال فعالیت در ۱۳۰۹ ش. منحل شد.

مدرسه صنایع مستظرفه تبریز که از اولین مدارس تخصصی این شهر بود، به‌منظور تربیت نقاش و تعلیم هنرهای ظریف، خصوصاً نقاشی، در دوره مشروطیت دایر گردید. این مدرسه از سوی وزارت معارف تأسیس و مدیریت آن برعهده یکی از نقاشان معروف آذربایجان به نام میرمصور گذاشته شده بود. در مدرسه صنایع مستظرفه تبریز شاگردان بسیاری به تعلیم نقاشی می‌پرداختند. مکان مدرسه، علاوه بر محل تحصیل دانش‌آموزان، آتلیه نقاشی و نیز محل اداره صنایع مستظرفه آذربایجان بود. این مدرسه تنها ده سال (۱۳۴۷-۱۳۳۷ هجری قمری / ۱۳۰۷-۱۲۹۷ هجری شمسی) در تبریز دایر بود و پس‌از آن تعطیل شد.

با شکل‌گیری «اداره آموزش» در اداره کل هنرهای زیبا در وزارت فرهنگ و هنر در دهه ۳۰ شمسی، مدارس دیگری نیز به‌صورت رسمی به آموزش هنر پرداختند. دستورالعمل تدوین‌شده در این اداره کل، هدف این نوع از آموزش‌های هنری را تربیت نقاشان و مجسمه‌سازان اعلام نمود. با تأسیس دو هنرستان دخترانه و پسرانه در دو ساختمان مستقل، رشته‌های هنری در زمینه هنرهای تجسمی از قبیل نقاشی، مجسمه‌سازی، هنرهای ظریف و

نگارگری و بعدها هنر گرافیک و تصویرسازی شروع به کار کرده و سپس در اصفهان و تبریز نیز هنرستان‌های هنرهای زیبا توسعه یافتند. در حوزه موسیقی نیز دو هنرستان دخترانه و پسرانه نخست در تهران و سپس در تبریز و اصفهان تأسیس شد. شایان ذکر است که دیپلم رسمی این آموزش‌ها نیز با تأیید وزارت آموزش و پرورش به فارغ‌التحصیلان اعطا می‌شد. همچنین در حوزه هنرهای نمایشی نیز رشته‌های سینما و نمایش در هنرستان‌های وابسته به وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی شروع به کار کردند.

درواقع برنامه‌ریزی درسی، تألیف منابع و کتاب‌های درسی این رشته‌ها در وزارت آموزش و پرورش تدوین می‌شد و اجرای برنامه‌های درسی به‌عهده وزارت فرهنگ و هنر (وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی) بود. این روند از آموزش هنر تاکنون نیز ادامه داشته است. در دهه ۵۰ شمسی در هنرستان‌های فنی و حرفه‌ای نیز شاهد افزایش رشته‌های هنری و تنوع آن‌ها هستیم، «در سال ۱۳۵۹ و ۱۳۶۰ با توجه به نیاز جامعه و بازار کار تغییراتی در رشته‌های تحصیلی آموزش حرفه‌ای رخ داد... گروه آموزشی هنر شامل دو رشته گرافیک و نقشه‌کشی معماری و گروه فنی شامل رشته خیاطی هست (مرجانی، ۱۳۷۰). به عبارتی رشته‌های هنری قدیمی‌تر شامل: خیاطی، آرایش، دوخت تجاری، سرامیک، طرح تزئینات داخلی، خبرنگاری و عکاسی با عناوین جدیدتری در دهه ۶۰ و ۷۰ شمسی به کار خود ادامه می‌دهند که عبارت‌اند از: طراحی و دوخت، گرافیک، صنایع دستی، نقشه‌کشی معماری، نقاشی و در اواخر دهه ۸۰ شمسی رشته انیمیشن (پویانمایی) نیز ایجاد و توسعه یافت.

همان‌گونه که در این بازه زمانی برخی دیگر از رشته‌های تحصیلی به مجموعه رشته‌های هنری افزوده می‌شدند، رشته‌هایی همانند پشتیبانی صحنه، گریم و باگذشت یک یا دو دهه از عمرشان حذف و از چرخه آموزش رسمی خارج شدند.

ذکر این نکته ضروری است که در کنار آموزش هنر در شاخه تحصیلی فنی و حرفه‌ای در دهه هفتاد شمسی بسیاری از رشته‌های مهارتی با ایجاد «شاخه کاردانش» به صورت رسمی به آموزش‌های هنری افزوده شد. رشته‌های مهارتی در شاخه کاردانش در چهار زمینه هنرهای تجسمی، نمایشی، موسیقی و هنرهای دستی و سنتی توسعه یافتند، به تدریج از مجموع حدود ۱۶۰ رشته مهارتی در شاخه کاردانش بالغ بر ۴۰ رشته مهارتی به حوزه آموزش هنر اختصاص داشت. این رشته‌های مهارتی براساس نیاز بازار کار و حرفه، برنامه‌ریزی شده و پس از تأیید در دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای و کاردانش و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش در دبیرستان‌ها و هنرستان‌های کاردانش به فعالیت آموزشی خود را آغاز کردند. برخی از این استانداردهای هنری به صورت دوره‌های مهارتی کوتاه‌مدت در همان دستگاه متولی آموزش داده می‌شدند و اکثریت دیگر با حمایت آموزش و پرورش در هنرستان‌ها ساماندهی شده‌اند. دستگاه‌های متولی این نوع از آموزش‌های هنری عبارت بوده‌اند از: سازمان میراث فرهنگی، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان کار و امور اجتماعی (سازمان فنی و حرفه‌ای)، حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی و ...

در شاخه کاردانش نیز بنا بر ضرورت دنیای واقعی کار (شغل و حرفه)، تغییرات فناوری، اقبال اجتماعی، تصمیمات و سیاست‌گذاری‌های فرهنگی یا حاکمیتی و یا پژوهش‌های مبتنی بر آمایش سرزمینی، گروهی از رشته‌های مهارتی توسعه یافتند و گروهی دیگر به دلیل نبود امکانات، تجهیزات و فضای آموزشی مناسب، نبود استادکار ماهر و نیروی انسانی مرتبط و یا علل دیگر، در اجرا ناکام بوده و حذف شدند و یا برخی از استانداردهای مهارت‌ها و رشته‌های مهارتی ادغام شده و رشته‌های جدیدی را تشکیل دادند.

جداول دروس رشته‌های مهارتی نیز با رویکرد مبتنی بر شایستگی در آموزش مهارت در شاخه کاردانش همچون جداول دروس رشته‌های فنی و حرفه‌ای، تنظیم و ساماندهی شدند. در ادامه به‌مرور برخی از رشته‌های هنر و سوابق اجرایی آن‌ها و با اتکا به‌صورت مذاکرات و مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش پرداخته خواهد شد:

□ آموزش موسیقی در مدارس ایران

ناصرالدین‌شاه، که مایل به توسعه موسیقی نظام بود، در سال ۱۲۸۲ ق. (۱۲۴۵ ش) به وزیرمختار ایران در پاریس دستور داد تا از دولت فرانسه بخواهد یک استاد موسیقی نظام به ایران اعزام کند. دولت فرانسه «لمر» را به ایران فرستاد و در سال ۱۲۸۴ ق. (۱۲۴۷ ش) بنا بر درخواست او و تصویب ناصرالدین‌شاه، شعبه موسیقی دارالفنون تأسیس شد. دوره آموزشی شعبه موسیقی دارالفنون شش سال بود و هشت کلاس داشت.

نخستین سرود ملی ایران در سال ۱۲۹۰ ق. (۱۲۵۲ ش) در مهمانی ملکه ویکتوریا با حضور ناصرالدین‌شاه نواخته شد. در سال ۱۳۳۲ ق. (۱۲۹۳ ش) شعبه موسیقی نظام با تأسیس آموزشگاهی تحت‌عنوان «کلاس موسیقی» در ساختمان شمالی دارالفنون، فعالیت خود را به‌صورت مستقل آغاز کرد. دوره این کلاس چهار سال بود و به‌جز موسیقی نظام، موسیقی غربی نیز آموزش داده می‌شد. کلاس موسیقی نخستین آموزشگاه موسیقی کلاسیک غربی در ایران بود که با گسترش آموزش موسیقی، در سال ۱۳۳۸ ق. (۱۲۹۷ ش) در زمان وزارت احمد بدر نصیرالدوله، از دارالفنون جدا شده و به‌صورت یک مدرسه مستقل، زیر نظر وزارت معارف درآمد. شرط ورود به مدرسه موسیقی، داشتن گواهی نامه ششم ابتدایی بوده و دوره تحصیل در این مدرسه شش سال بود که سال اول آن کلاس آمادگی محسوب می‌شد. در ابتدا تعداد شاگردان مدرسه از ۴۰ نفر تجاوز نمی‌کرد و تمامی شاگردان مؤظف بودند که درس عملی و سلفژ (علم ادا کردن صداها) را مطابق برنامه فراگیرند و نواختن یک ساز بادی و یک ساز سیمی را به‌عنوان ساز تخصصی بیاموزند.

به دستور پهلوی اول در سال ۱۳۵۷ ق. (۱۳۱۷ ش) مرکزی به نام اداره موسیقی کشور در وزارت فرهنگ به‌وجود آمد و موسیقی کشور براساس اصول و قواعد موسیقی غربی پایه‌گذاری شد. با تأسیس این اداره، امور هنرستان موسیقی به آن واگذار و با تأسیس دوره‌های عالی برای رشته‌های مختلف موسیقی، هنرستان موسیقی به هنرستان عالی موسیقی، که دوره آن دو تا چهار سال بود تبدیل شد.

یازده برنامه درسی مدارس موسیقی در اسناد دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش موجود است که هشت برنامه درسی آن از مصوبات شورای عالی معارف و شورای عالی فرهنگ بین سال‌های ۱۳۰۷ تا ۱۳۲۹ است و ۳ برنامه درسی دیگر آن از مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش بعد از انقلاب اسلامی است.

اولین برنامه درسی موسیقی در سال ۱۳۰۷ تحت‌عنوان دستور تعلیمات مدرسه موسیقی شورای عالی معارف به تصویب رسید و در سال ۱۳۱۳ در جلسه ۲۷۶ شورای عالی معارف دستور تحصیلات هنرستان موسیقی را به تصویب رساند که جدول دروس دوره متوسطه، جدول دروس دوره عالی شعبه تخصصی و جدول دروس دوره عالی شعبه عملی از مصوبات آن هست. در سال ۱۳۱۵ بار دیگر برنامه هنرستان موسیقی (جلسه ۳۴۳ شورای عالی معارف) تصویب شد که شامل جدول برنامه مواد دروس اول متوسطه (کلاس‌های اول، دوم و سوم)، جدول برنامه مواد دروس شعبه مقدمات تخصصی در ساز و آواز و جدول برنامه مواد دروس شعبه مقدمات تخصص در کمپوزیسیون و مدیریت

ارکستر و موزیک و هارمونی (کلاس‌های چهارم، پنجم و ششم) و جدول برنامه مواد دروس شعبه آموزگاری سرود (کلاس‌های چهارم و پنجم) بوده است.

سال ۱۳۲۰ نیز برنامه هنرستان موسیقی شامل، جدول برنامه دروس متوسطه (سال‌های اول، دوم و سوم)، دوره دوم متوسطه شعبه آموزگاری سرود، شعبه ساز، شعبه آواز و شعبه موسیقی علمی در جلسه ۴۳۴ شورای عالی فرهنگ تصویب شد. سال‌های ۱۳۲۱ (جلسه ۴۴۷)، ۱۳۲۸ (جلسه ۶۹۶) و ۱۳۲۹ (جلسه ۷۴۹) مصوبات برنامه هنرستان موسیقی در صورت مذاکرات شورای عالی فرهنگ موجود است.

برنامه شعبه مخصوص تحصیل موسیقی نظام هنرستان موسیقی شامل جدول دروس عمومی (دوره اول متوسطه) و جدول دروس مقدمات تخصص (دوره دوم متوسطه) موسیقی نظام در هنرستان موسیقی برای دوره شش‌ساله (مصوب جلسه ۳۸۰ شورای عالی معارف-۱۳۱۷) از دیگر مصوبات این دوره هستند.

علاوه بر برنامه مصوب هنرستان‌های سرود و آهنگ‌های انقلابی (موسیقی) (۱۳۶۳.ه.ش) جدول مواد درسی سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۹۵ نیز موجود است که به برخی از این برنامه‌ها اشاره خواهد شد.

□ تأسیس مدرسه موسیقی ابتدایی

در سال تحصیلی ۱۳۱۵ - ۱۳۱۴ هجری شمسی در شورای عالی فرهنگ، برنامه نوینی برای هنرستان موسیقی تدوین و براساس این برنامه یک دوره سه‌ساله ابتدایی به‌وجود آمد و برنامه هنرستان به‌سبک و شیوه غرب اجرا می‌شد. در سال ۱۳۲۰ نیز برنامه مواد دروس موسیقی دوره ابتدایی با افزایش عناوین درسی و ساعات آموزشی از (۴ به ۶) مورد تصویب جلسه ۴۳۴ شورای عالی فرهنگ قرار گرفت.

جدول ۱. برنامه دروس موسیقی دوره ابتدایی (مصوب جلسه ۴۳۴ شورای عالی فرهنگ - ۱۳۲۰)

سال چهارم		سال پنجم		سال ششم	
درس	ساعت	درس	ساعت	درس	ساعت
نت خوانی وزن خوانی	۲	سرود	۲	سرود	۲
سرود	۲	سرایش	۲	سرایش	۲
سرایش	۲	ساز	۲	ساز	۲
جمع	۶	جمع	۶	جمع	۶

تبصره: برنامه دروس غیرموسیقی دوره ابتدایی هنرستان موسیقی مانند برنامه سایر دبستان‌هاست، ولی میزان ساعات هفتگی طوری تنظیم می‌شود که مجموعاً از هفته‌ای ۲۸ ساعت تجاوز نکند.

جدول ۲. دستور تعلیمات مدرسه موسیقی (مصوب جلسه ۱۱۹ شورای عالی معارف - ۱۳۰۷)

ردیف	دروس سال اول	دروس سال دوم	دروس سال سوم	دروس سال چهارم	دروس سال پنجم
۱	نغمه (نت‌خوانی) و وزن و سلفژ	۶	۶	دیکته موسیقی و سلفژ	۴
۲	سرودهای ایرانی - موسیقی نظری	۶	۶	موسیقی نظری - ارمنی و سؤال‌نامه و گاه‌های ایرانی	۳
۳	سماع و ردیف موسیقی ایرانی در اسباب‌های زهی	۴	۴	ردیف ایرانی در ساز تخصصی	۶
۴	حساب	۲	۴	ورزش پیانو	۳
۵	فرانسه	۲	۳	پیانو	۶
۶	فارسی	۳	۳	تاریخ موسیقی	۴
۷	تاریخ مختصر ایران	۲	۲	فیزیک (مبحث صوت) و تطبیق آن را آلات موسیقی خواهد کرد	۶
۸	جغرافیای ایران	۲	۱	فارسی	۲
۹	عربی - صرف (مطابق پروگرام دوره اول متوسطه نسوان)	۱	۳	فارسی	۲
۱۰	عربی	۱			
	جمع	۲۸	جمع	جمع	۳۰

تبصره ۱: محصلین آلات بادی را می‌توانند اختیار کنند که با مزاج آن‌ها متناسب باشد و اداره مدرسه موسیقی مکلف است نظر طبیب رسمی وزارت معارف را در این موارد استعلام نماید. (لغات فارسی و عربی که در پروگرام استعمال شده در صورتی رسمیت خواهد داشت که متخصصان فن لغات مزبور را با معانی مقصوده تطبیق نمایند).

جدول ۳: دروس دوره عالی شعبه تخصصی هنرستان موسیقی (مصوب جلسه ۲۷۶ شورای عالی معارف ۱۳۱۳)

ردیف	سال اول	ساعت	سال دوم	ساعت	سال سوم	ساعت	سال چهارم	ساعت
۱	ساز تخصصی (موسیقی ایرانی و اروپایی)	۶	ساز تخصصی	۶	ساز تخصصی	۶	ساز تخصصی	۶
۲	ارکست بزرگ	۶	ارکست بزرگ	۶	ارکست بزرگ	۶	ارکست بزرگ	۶
۳	فرانسه	۴	فرانسه	۴	کلاس همناز	۴	کلاس همناز	۴
۴	اصطلاحات موسیقی به سه زبان	۱	جمال‌شناسی راجع به ساز	۱	فرانسه (کتب راجع به موسیقی)	۲	فرانسه (کتب موسیقی)	۲
	جمع	۱۷	جمع	۱۷	جمع	۱۸	جمع	۱۸

جدول ۴: شهادت‌نامه مبانی موسیقی (مصوب جلسه ۴۴۷ شورای عالی فرهنگ - ۱۳۲۱)

نام درس	سال اول	سال دوم	سال سوم
موسیقی نظری عمومی	۲ ساعت در هفته	۲ ساعت در هفته	-
موسیقی نظری ایرانی	-	-	۲ ساعت
آکورو (همایی) شناسی	-	-	۱ ساعت
سرایش	۴ ساعت در هفته	۳ ساعت در هفته	۲ ساعت
دیکته موسیقی	-	۲ ساعت	۲ ساعت
جمع کل	۶ ساعت	۷ ساعت	۷ ساعت

برنامه تخصصی خیاطی و کلاه‌دوزی و گل‌سازی

شورای عالی فرهنگ در جلسه ۴۱۶ سال ۱۳۱۹ برنامه سه‌ساله و دوساله تخصصی خیاطی و کلاه‌دوزی و گل‌سازی را به تصویب رساند. در دوره دوساله تخصصی علاوه بر تکمیل مواد عملی دوره سه‌ساله برای قسمت خیاطی لباس سواری (کت‌وشلوار) و در قسمت کلاه‌دوزی و گل‌سازی تهیه دستکش و کمر و شال تعلیم داده می‌شود.

جدول ۵. ساعات دروس و عملیات دوره سه‌ساله خیاطی و کلاه‌دوزی و گل‌سازی

ردیف	مواد	سال اول	سال دوم	سال سوم
۱	فارسی	۴	۴	۴
۲	تاریخ جغرافی	۲	۲	۲
۳	زبان خارجه	۴	۳	۳
۴	حساب هندسه	۲	۲	-
۵	ورزش	۱	۱	۱
۶	بهداشت و خانه داری	۳	۴	۴
۷	عملیات نقاشی	۴	۴	۴
۸	عملیات خیاطی یا کلاه‌دوزی و گل‌سازی	۱۶	۱۶	۱۸
	جمع ساعات در هفته	۳۶	۳۶	۳۶

برنامه قسمت عملی

سال اول (مشترک در دو قسمت)

۱. نقاشی: تناسب خطوط و سطوح، نقاشی از اشیاء، شناختن رنگ‌های اصلی گل‌بوته برای روی لباس و کارهای دستی، رواندازی و برگردان، انواع آرایش، آب و رنگ مقدماتی.
۲. خیاطی: دوخت‌های مقدماتی، انواع سوزن کاری دستی، لباس زیر زنانه و لباس خانه، لباس‌های بچه نوزاد

سال دوم (مشترک در دو قسمت)

۱. نقاشی: نقاشی از روی اشیاء، رواندازی و برگردان، تعیین خطوط اندام از روی نمونه، مطالعه در قسمت‌های مختلف اندام، ترسیم لباس از حفظ.
۲. خیاطی: طریقه به‌کار بردن ماشین خیاطی، لباس‌های بچه از دو تا ده‌سال، لباس روی زنانه، لباس‌های زیر مردانه و لباس خانه، کشیدن الگوی لباس‌های ضخیم، ساختن کلاه‌های پارچه و بچه‌گانه.

سال سوم خیاطی

۱. نقاشی: ترسیم مدل لباس، رنگ‌آمیزی، نقاشی از روی اشیاء، نقاشی سریع با مداد، ترسیم لباس از دو طرف، نقاشی لباس و پالتو از حفظ، ابتکار چند مدل لباس.
۲. خیاطی: برش و دوخت لباس‌های ضخیم، قالب‌گیری روی مجسمه یا تن.

سال سوم کلاه‌دوزی و گل‌سازی

۱. نقاشی: نقاشی از روی گل‌های طبیعی و رنگ‌آمیزی، کشیدن کلاه.
۲. کلاه‌دوزی و گل‌سازی: ساختن کلاه‌های حصیری و نمدی و پارچه، تزیینات کلاه، تعمیر کلاه‌های مستعمل.

برنامه مواد علمی دوره سه‌ساله خیاطی و کلاه‌دوزی و گل‌سازی (مشترک در دو قسمت)

۱. فارسی: مطابق با برنامه سه سال اول دبیرستان‌های دخترانه
۲. تاریخ و جغرافی:
 - ♦ سال اول: تاریخ دوره‌های اولیه تمدن، تمدن ایران در قرون قدیمه، جغرافیای امریکا و اقیانوسیه
 - ♦ سال دوم: تاریخ قرون وسطی در شرق با توجه به تمدن اسلامی، قرون وسطی در اروپا به اختصار جغرافیای اروپا و آفریقا.
 - ♦ سال سوم: تاریخ قرون جدید و معاصر دنیا به اختصار، قرون جدید و معاصر در ایران، جغرافیای آسیا و ایران
۳. زبان خارجه
 - ♦ سال اول: الفبا، لغات ساده مربوط به خانه، وقت، بدن انسان، اعداد، حیوانات و نباتات، دستور مختصر زبان، دیکته، مشق خط.
 - ♦ سال دوم: قرائت، دستور، دیکته، حفظی.
 - ♦ سال سوم: قرائت، دستور، دیکته، ترجمه عبارات ساده از زبان خارجه به فارسی و بالعکس، حفظی.
۴. حساب و هندسه و رسم تزئینی
 - ♦ سال اول: حساب: عدد صحیح و کسر، شمار لفظی و کتبی، اعمال اصلی، متعلقات ضرب و تقسیم، قابلیت تقسیم اعداد، بزرگ‌ترین عا د و کوچک‌ترین مضرب مشترک، کسور متعارفه رفع و تجنیس، تحویل به مخرج مشترک و کوچک‌ترین مخرج مشترک، اعمال اصلی کسور، مقیاسات معمولی و قانونی ایران، نسبت و تناسب، مباحثه.
 - ♦ سال دوم: هندسه: مقدمات و تعاریف اولیه، خط مستقیم، زوایا، مثلثات، خطوط متوازی، دایره، وترها و قوس‌های دایره، مماس.
۵. ورزش
 - ♦ سال اول و دوم و سوم: حرکات بدنی برای حفظ تناسب‌اندام از قبیل صف‌بندی، راه رفتن و دویدن، حرکات سر و دست‌وپا و بدن، بازی‌های مختلف - حرکات ورزشی ریتم‌دار.
۶. بهداشت و خانه‌داری
 - ♦ مطابق برنامه سه سال اول دبیرستان‌های دختران.

جدول ۶. ساعات دروس و عملیات دوره دوساله تخصصی خیاطی و کلاه‌دوزی و گل‌سازی (مبوب جلسه ۴۱۶ شورای عالی

فرهنگ - ۱۳۱۹

ردیف	مواد	سال اول	سال دوم
۱	فارسی	۲	۲
۲	زبان خارجه	۳	۳
۳	تاریخ البسه	۱	۱
۴	ورزش	۱	۱
۵	نقاشی و طراحی از روی بدن	۱۰	۱۰
۶	خیاطی یا کلاه‌دوزی و گل‌سازی	۱۹	۱۹
	جمع ساعات در هفته	۳۶	۳۶

برنامه مواد علمی دوره دوساله تخصصی خیاطی و کلاه‌دوزی و گل‌سازی:

۱. فارسی

♦ سال اول: قرائت، قطعات منتخب از نظم و نثر نویسندگان معروف با توجه به معنی و توضیح مقصود، حفظ بعضی از قطعات انشا.

♦ سال دوم: تاریخ مختصر ادبیات، قرائت قطعات منتخب نظم و نثر.

۲. زبان خارجه

♦ سال اول و دوم: (سه ساعت در هفته) تدریس به وسیله طریقه مستقیم، قرائت و ترجمه از فارسی به زبان خارجه و بالعکس، نوشتن موضوعات ساده.

۳. تاریخ البسه

♦ سال اول و دوم: یک دوره مختصر تاریخ البسه دوره‌های اولیه تا زمان معاصر.

۴. ورزش

♦ سال اول و دوم: تکمیل عملیات و حرکات ورزشی در دوره اول.

برنامه هنرستان بانوان

شورای عالی فرهنگ در جلسه ۴۶۷ سال ۱۳۲۲ جدول مواد دروس و برنامه تفصیلی هنرستان بانوان را تصویب کرد. ساعات دروس هنرستان در هر کلاس سی ساعت در هفته و هرروز ۵ ساعت است که بدین ترتیب تقسیم می‌شود:

جدول ۷. مواد دروس (مصوب جلسه ۴۶۷ شورای عالی فرهنگ-۱۳۲۲)

ردیف	سال اول		سال دوم	
	دروس نظری	ساعت	دروس نظری	ساعت
۱	تاریخ صنعت	۱	تاریخ صنعت	۱
۲	خیاطی	۲۲	خیاطی	۲۰
۳	کار عملی		کار عملی	
۴	نقاشی تزئینی	۵	نقاشی تزئینی	۵
۵	کارهای دستی	۲	دوخت لباس زیر مردانه	۴
	جمع	۳۰	جمع	۳۰

برنامه تفصیلی شعبه خیاطی

سال اول

- مواد دروس خیاطی: دوخت‌های مقدماتی و آشنایی به چرخ خیاطی و اطوکشی، سوزن کارهای دستی (جادکمه، پس‌دوزی، درزدوزی و این قبیل کارها)، انواع لباس زیر زنانه و لباس خانه، انواع لباس بچه‌گانه از ۲ تا ۱۰ سال، تهیه انواع الگو.
- مواد دروس نقاشی تزئینی: قواعد طراحی، شناختن رنگ، کشیدن طرح‌های کوچک از روی سرمشق، انواع آرایش، کشیدن از روی شکل نمونه‌های لباس بارنگ و بدون رنگ، کارهای دستی با هنرآموز انجام می‌شود.

سال دوم

- مواد دروس خیاطی: تکمیل دوخت لباس‌های روی زنانه (لباس چای، بلوز و دامن، لباس شب و از این قبیل کارها) برش و دوخت لباس‌های ضخیم زنانه (کت و دامن، مانتو، پالتو) قالب‌گیری روی مجسمه و روی بدن.
- مواد دروس نقاشی تزئینی: تکمیل مواد سال پیش.
- مواد دروس لباس مردانه: تهیه الگو برای لباس زیر مردانه (پیراهن و زیرپیراهن، زیرشلوار، پیجامه) و برش و دوخت آن‌ها.

(پایان بخش اول)

منابع

۱. آزاد، ابراهیم، ۱۳۹۶. مبانی نظری ارزشیابی (سنجش) براساس شایستگی. مجله رشد آموزش فنی و حرفه‌ای کاردانش (ویژه‌نامه ارزشیابی مبتنی بر شایستگی) ۴-۹.
۲. حسینی روح‌الامینی، جمیله‌السادات، ۱۳۸۴. سیر تحول برنامه‌های درسی دوره ابتدایی و راهنمایی در ایران. تهران: نورالثقلین.
۳. سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی. دفتر تألیف کتاب‌های درسی فنی و حرفه‌ای (۱۳۹۶) سیر تحول برنامه‌های درسی فنی و حرفه‌ای.
۴. شورای عالی آموزش و پرورش، ۱۳۹۵-۱۳۰۱. صورت مذاکرات شورای عالی آموزش و پرورش. تهران: شورای عالی معارف، فرهنگ و آموزش و پرورش.
۵. صفایی، ابراهیم، ۱۳۵۵. تاریخچه هنرستان عالی موسیقی. تهران. وزارت فرهنگ و هنر
۶. کیارس، داریوش (۱۳۹۳)، پیچ شمیمران ۱۳۳۲، تاریخچه هنرستان‌های هنرهای زیبا، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی
۷. مرجانی، بهناز، ۱۳۷۳. سیر تکوینی آموزش فنی و حرفه‌ای در ایران. قم: ستاره.
۸. مرجانی، بهناز، بررسی عوامل مؤثر در ایجاد مدارس فنی و حرفه‌ای در ایران، از دارالفنون تا امروز (طرح پژوهشی بارانمایی دکتر کمال درانی)، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، مهرماه ۱۳۷۰
۹. وزارت آموزش و پرورش. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۱). برنامه درسی ملی. تهران: دبیرخانه شورای عالی آموزش و پرورش.
۱۰. وزارت آموزش و پرورش. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۰) مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش. تهران: مدرسه.
۱۱. وزارت آموزش و پرورش. شورای عالی آموزش و پرورش (۱۳۹۶) مجموعه مصوبات شورای عالی آموزش و پرورش. تهران: سادس
۱۲. دفتر برنامه‌ریزی و تألیف آموزش‌های فنی و حرفه‌ای و کاردانش، جدول مشخصات برنامه‌های درسی رشته‌های تحصیلی شاخه کاردانش (مجموعه هفتم و هشتم)، وزارت آموزش و پرورش، سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی